

АНОТАЦІЯ

Павлик М. П. Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації вперше на монографічному рівні комплексно досліджено криміналістичну характеристику та особливості розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Розглянуто нормативно-правове забезпечення діяльності у сфері працевлаштування за кордоном та окреслено статус суб'єктів, які мають відношення до такої діяльності. Визначено фактори як вітчизняного, так і міжнародного характеру, щопливають на рівень криміногенних проявів у сфері працевлаштування за кордоном.

Зауважено на тому, що серед найпопулярніших країн для заробітчан-українців виявилася Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина, що визначає географічне поширення кримінально караних посягань у цих регіонах. Щодо часу та сезонності, то все залежить від попиту в певний проміжок часу на робітників для виконання певних видів робіт.

Наголошено, що способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, багато в чому залежать від обстановки, що склалася як в Україні, так і в іноземній державі, в якій особа планувала працевлаштуватися. Описуються основні способи вчинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном.

Констатовано, що будь-яка діяльність зумовлює наслідки, що відображаються у вигляді слідів. Матеріальні сліди у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном в основному відображаються у документах, перелік яких наводиться удисертації. Уявні сліди залишаються в пам'яті потерпілих, свідків, інших

суб'єктів, які мають відношення до процесу працевлаштування. Віртуальні сліди можуть міститися в електронних журналах проведення фінансових операцій, електронних реєстрах та базах даних, електронній скриньці, пам'яті телефону, голосових повідомленнях та відео дзвінках, на сторінці веб-сайту, аканту особи, пам'яті комп'ютера та ін.

Розглянуто типові криміналістичні ознаки особи злочинця, який вчиняє злочини у сфері працевлаштування за кордоном, шляхом узагальнення відомостей соціально-демографічного характеру, моральних властивостей та психологічних особливостей, які відрізняють конкретну особу від усіх інших.

Охарактеризовано особу потерпілого та рівень його віктимної поведінки. Зокрема, потерпілими у даній категорії кримінальних проваджень насамперед стають особи, які, бажаючи працевлаштуватися, не перевіряють документи, що засвідчують діяльність посередника із працевлаштування та його репутацію, не перевіряють наявність відповідної вакансії за кордоном та не дізнаються про умови праці в іншій країні тощо. Особливо довірливими є особи жіночої статі молодого віку, яких нерідко використовують у «секс-індустрії» та «ескорт-послугах» замість обіцяної роботи моделей, працівниць шоу-бізнесу та ін. За рівнем матеріального добробуту, переважна кількість жертв мали середній достаток (35 %) і бажали покращити свій рівень життя. Близько 35 % знаходилися на межі виживання і розглядали працевлаштування за кордоном як єдиний спосіб вирішення складного матеріального становища.

Проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують процесуальний порядок отримання та реєстрації інформації про кримінальні правопорушення, та визначено джерела, в яких найчастіше міститься інформація щодо учинення злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, а саме: усна або письмова заява (повідомлення) про вчинений злочин; рапорт поліцейського про самостійне виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про злочин.

Визначено шляхи, порядок, а також проблемні питання, з якими стикаються практичні працівники під час отримання та оцінки первинної інформації. Розглянуто обставини, що підлягають встановленню та доказуванню під час розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, та запропоновано їх поділити на три основні групи: 1) ті, що передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України; 2) ті, що встановлені в диспозиціях статей Кримінального кодексу України, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з працевлаштуванням за кордоном; 3) ті, які не входять до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду кримінального провадження по суті.

Наголошено на значенні взаємодії органів, які здійснюють розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, з органами місцевого самоврядування, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері працевлаштування та трудової міграції, представництвом Міжнародної організації праці в Україні, українськими консульствами за кордоном, Державною міграційною та прикордонною службами, Департаментом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми тощо. Висвітлено основні аспекти міжнародного співробітництва, що ґрунтується на відповідних міжнародних актах з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях.

Зосереджено увагу на організаційно-тактичних особливостях проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Обґрунтовується теза, що провадження допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, має свою специфіку, що зумовлює потребу у чіткій організації та підготовці до цієї слідчої (розшукової) дії. При підготовці до допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, окрім вітчизняного законодавства, слід ознайомитися ще й із законодавством тієї країни, куди потрапила особа, яка мала намір отримати роботу. Адже у випадках

потрапляння заробітчанина в тенета злочинців, які знаходяться за кордоном, нерідко вельми складно притягнути таких осіб до кримінальної відповідальності. Враховуючи отриману інформацію, слідчий повинен тактично правильно визначити послідовність допитів, якщо злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, вчинялися у складі групи.

Приділено увагу тактиці допиту потерпілого і свідка. Зазначено, що специфіка допиту потерпілого даної категорії суб'єктів визначається, насамперед, його предметом, до якого входить встановлення низки обставин, які є дуже важливими, адже викривлене доведення до слідчого інформації може автоматично вплинути на кваліфікацію злочину.

Наведено різні категорії свідків, якими здебільшого виступають особи, які знаходилися у приміщенні фірми з працевлаштування за кордоном; банківські працівники; працівники державних органів, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів; родичі та знайомі потерпілого; родичі й знайомі підозрюваних; страхові агенти тощо. Нерідко інформацію про подію злочину можуть надати особи, яких намагалися залучити до вчинення злочинних дій на ринку праці і які завчасно відмовилися від злочинних намірів.

Визначено організаційно-підготовчий етап проведення допиту підозрюваного, окреслено обставини, що підлягають встановленню, та надано рекомендації щодо використання найбільш доцільних та ефективних тактичних прийомів (комбінацій). Наведено коло питань, які необхідно з'ясувати у підозрюваного, у тому числі при підозрі у здійсненні торгівлі людьми під прикриттям діяльності з працевлаштування.

Висвітлено особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вилучення інформації від матеріальних джерел, зокрема: обшуку, слідчого огляду та тимчасового доступу до речей і документів. Наголошено, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, слідчі частіше за все стикаються з необхідністю вилучення предметів та документів у наступних організаціях:

Державна міграційна служба, Центр надання адміністративних послуг, страхових фірмах та компаніях, навчальних та медичних закладах, консульських установах, прикордонних пунктах пропуску, Міністерстві соціальної політики тощо.

Наголошено на чіткому визначенні речей та документів, які підлягають вилученню під час обшуку, та тимчасового доступу до речей і документів. Розглянуто ситуації, коли особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, здійснює перешкоди або взагалі відмовляється видати такі документи, ігноруючи норми закону. Акцентовано увагу на важливості визначення статусу особи, в якій планується проведення обшуку.

Виявлено, що переважна більшість обшуків проводиться при розслідуванні фактів злочинних дій під прикриттям працевлаштування, зокрема, трудова експлуатація, незаконне перетинання кордону, переміщення заборонених в обігу речей під виглядом заробітчанина, втягування заробітчанин у інші злочинні схеми та ін. Якщо у злочинній діяльності беруть участь кримінальні угруповання, то за цими кримінальними провадженнями обшуки проводяться у 98 % випадках. Надано рекомендації щодо підготовки і проведення обшуків на об'єктах, які належать членам організованих злочинних груп. Сформовано перелік об'єктів вилучення під час обшуку у провадженнях даної категорії. Розглянуто особливості огляду вилучених об'єктів.

На підставі узагальнення оперативної та слідчої практики встановлено, що успішне й ефективне провадження слідчих (розшукових) дій та процесуальних дій, використання низки тактичних прийомів під час їх проведення у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном залежить від комплексного й вчасного їх використання, зокрема під час проведення тактичних операцій та комбінацій.

Проаналізовано наукові підходи до визначення тактичної операції. На підставі узагальнення наукових поглядів учених щодо класифікації

тактичних операцій, запропоновано при розслідуванні злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, проводити як базові такі тактичні операції: «Розшук і затримання злочинця», «Вивчення особи», «Нейтралізація протидії», «Співучасники», «Збирання доказів», так і специфічні операції – «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина». Висвітлено особливості проведення кожної зі вказаних тактичних операцій.

Ключові слова:розслідування, криміналістична методика, злочини у сфері працевлаштування за кордоном, криміналістична характеристика, трудові мігранти, посередник, заробітчанин, роботодавець, міжнародне співробітництво, послуги, кримінальне провадження, слідча (розшукова) дія, тактичні операції.